

OPPIMISKÄSITYKSET SIVISTYNEESTI KANSIEN VÄLISSÄ

Huomioita Maijaliisa Rauste von Wrightin ja Johan von Wrightin kirjasta "Oppiminen ja koulutus". WSOY, 1994.

Viime vuosikymmenen loppupuolella käytiin maassamme aktiivista keskustelua oppimis- ja tietokäsityksistä. Perinteisesti totuuskina pidetyt uskomukset oppimisen luonteesta alkoivat horjua, ja myös koulutuksen kentällä heräsi kiinnostus tutkimuksen esiin nostamiin vaihtoehtoisiin tapoihin ymmärtää oppimista. Keskustelua käynnistivät ja suuntasivat toisaalta tutkijoiden aiheesta julkaisemat artikkelit ja kirjaset sekä toisaalta käytännön opetustyötä tekevien keskuudessa herännyt tyytymättömyys perinteisiin toimintamalleihin. Lamavuosien aikana oppimiskäsityskeskustelu kuitenkin laantui. On oletettavaa, että lyhyt, vaikkakin paikoitellen intensiivinen, keskustelu ei saanut aikaan kovinkaan syvällisiä muutoksia koulutuksen ja opetuksen käytännöissä.

Oppimiskäsityksistä käytävän keskustelun uudelleen lämmittämistä voikin pitää hyvin tervetulleena. Yhtenä keskustelun uudelleen virittäjänä on apulaisprofessori Maijaliisa Rauste-von Wrightin ja emeritusprofessori Johan von Wrightin vuonna 1994 ilmestynyt kirja *Oppiminen ja koulutus*. Teokseen on koottu vähän muokattuina tekijöiden aiemmin julkaisemia artikkeleita ja raportteja sekä nimenomaan tätä kirjaa varten kirjoitettua tekstiä. Erityisesti oppimisteorian alueella aloittelevalle lukijalle yhtenäinen monografia avautuu helpommin kuin erillisistä artikkeleista koostuva esseekokoelma.

Alunperin erillisten artikkelien kokoaminen yhtenäiseksi kirjaksi ei kuitenkaan ole aivan ongelmatonta. Tekijät ovat kuitenkin onnistuneet tässä tehtävässä kohtuullisen hyvin. Ainoastaan kirjan loppupuolen kapale ihmissuhdeammattiin kouluttamisesta jää irralliseksi. Ihmissuhdeammattiin liittyvä teema on sinänsä tärkeä ja myös aikuiskasvatuksen näkökulmasta kiinnostava, mutta lukijalle ei oikein selviä, niiksi juuri tämä erityiskysymys on otettu omaksi luvukseen oppimiskäsitysten yleisiä perusteita käsittelevään kirjaan.

Kirjan tekee erityisen mielenkiintoiseksi se, että sen toinen tekijä, Johan von Wright, pyrki hyvin varhain tuomaan nyt jo oppimistutkimuksen "standardiparadigmaksi" muodostuneen kognitiivisen tutkimuksen ideoita suomalaiseen oppimisen psykologiaan.

von Wrightin merkitys Suomen psykologien oppimiskäsitysten modernisoinnissa on ollut merkittävä. Hänellä on ollut myös paljon vaikutusta kasvatustieteen ja aikuiskasvatuksen piirissä tapahtuneeseen ajattelutapojen muutokseen. Tosin oppimisen ongelmista kiinnostuneet kasvatustieteilijät ja aikuiskasvatuksen tutkijat ovat hakeneet "*konstruktivisminsa*" osin eri reittejä kuin von Wright. Tästä johtuen kirjan jotkin painotukset ovat erilaisia kuin oppimisteorian ja konstruktivistisen ajattelun perusteita kuvaavissa kasvatus- ja aikuiskasvatustieteellisissä teksteissä. Oppimisen kysymyksiähän on käsitelty erittäin runsaasti näiden tieteenalojen julkaisuissa 1980-luvun loppupuolella ja tämän vuosikymmenen aikana.

Kirjan alkupuolella esitetään hyvä, paikoitellen jopa erinomainen, kuvaus konstruktivistisen ajattelun taustoista. Erityisen arvokasta on empiristisen ja konstruktivistisen ajattelun filosofisten taustojen erittely. Tämä on tärkeätä jo senkin vuoksi, että viime vuosina on toistuvasti tuotu esiin pinnallisia tulkintoja konstruktivismista pedagogisena ajattelutapana, jonkinlaisena modernina progressiivisena pedagogiikkana.

Tekijät korostavat aiheellisesti myös sitä, että konstruktivismiksi kutsuttuja ajatussuuntauksia on tämän vuosisadan tieteellisissä traditioissa kehitetty alunperin hyvinkin erilaisista suunnista. *Ihmisen toiminnan kognitiivisten prosessien kehittymistä* tarkastelevan konstruktivismin lisäksi merkittäviä suuntauksia ovat

tiedonsosiologiaan liittyvä sosiaalinen konstruktioismi sekä persoonallisuuden ja motivaation psykologian alueella kehittynyt persoonallisten konstruktien teoria. Kirja keskittyy kuitenkin vain ensin mainitun konstruktivismiin suuntauksen kuvaamiseen. Ratkaisua voidaan pitää hyvin perusteltuna, koska jo sen tradition sisällä ongelmat ja tarkastelukulmat ovat riittävän moninaisia yhden kirjan puitteissa käsiteltäviksi. Aivan viimeaikainen kehitys oppimisen tutkimuksessa on kuitenkin lähtenyt systemaattisesti etsimään yhteyksiä aiemmin erillisinä tarkasteltujen sosiaalisten, kognitiivisten ja motivationaalisten konstruktioiden välille.

Kirjassa olisi ehkä kannattanut käyttää vielä enemmänkin tilaa konstruktivismiin tietoteoreettisten taustojen erittelyyn. Nyt monet asiat jäävät lyhyelle maininnalle, ja eräät konstruktivistisen tietoteorian ja psykologisen oppimiskäsityksen väliset ongelmalliset kysymykset sivuutetaan kommentteilla. Esimerkiksi Neisserin paljon referoitu havaintosykli esitetään kirjassa olennaisena lähtökohdana konstruktivistisen ajattelun kuvaamiselle. Mainitsematta jää kuitenkin Neisserin ongelmallinen suhde konstruktivismiin. Neisser kyllä korostaa havaintojen aktiivista luonnetta valintana, mutta tukeutuessaan Gibsonin ajatuksiin havaintojen välittömyydestä ja "virheettömyydestä" Neisser itsekin ei oikein katso liittyvänsä konstruktivistiseen traditioon.

Kirjan alkupuolen luvut ovat huolellisesti mietittyjä ja kirjoitettuja, mutta niihin sisältyy kuitenkin myös vähemmän perusteltuja yksityiskohtia. Esimerkiksi sivulla 18 kirjoittajat toteavat, että "_kirjan yhtenä pääteemana on kognitiiviselle psykologialle perustuvan ns. *konstruktivistisen oppimiskäsityksen* perusteiden ja pedagogisten seurausten pohdinta". Lause on ristiriidassa jo kirjan omankin lähestymistavan kanssa puhumattakaan siitä, että konstruktivistisen tietoteorian vaikutuksista oppimis- ja opettamiskäsityksiin on keskusteltu jo paljon ennen kognitiiviseksi psykologiaksi kutsuttua tutkimussuuntausta. Toisaalta kognitiivisen psykologian sisällä on merkittäviä suuntauksia, jotka eivät halua tulla kutsutuiksi konstruktivistisiksi, vaan tuntevan lähempää tietoteoreettista yhteyttä *empirismiin*. Yleisjohdannoksi tarkoitettussa kirjassa tällainen "lipsahdus" saattaa tuntua vähäpätöiseltä. Pulmana kuitenkin on se, että opiskelijoilla on suuri halu löytää yksiselitteisiä määrittelyjä käytetyistä käsitteistä ja niiden välisistä suhteista. Konstruktivismiin ja kognitiivisen psykologian välinen suhde on yksi tällainen asia, johon opiskelijat ovat halukkaasti etsineet yksiselitteistä (ja yksinkertaistettua) määrittelyä, jos jokin varomaton lause on antanut siihen mahdollisuuden.

E erityisen ansiokkaana osana Rauste-von Wrightin ja von Wrightin kirjassa on oppimisen tilannesidonnaisuuden ja transferin ongelman yleisten perusteiden johdonmukainen tarkastelu. Oli kysymys sitten kouluoppimisen tai erilaisten aikuiskoulutuksen muotojen tavoitteiden ja toimintamallien suunnittelusta on ilmeistä, että oppimisen tilannesidonnaisuuden ja transferin ongelmia on viimeaikaisessakin keskustelussa käsitelty puutteellisesti joko ongelmia vähätellen tai perusteettomia johtopäätöksiä tehden. Erityisesti opetussuunnitelmatyössä on hyvin tärkeää, minkälaisen käsityksen omaksumme oppimisen tilannesidonnaisuudesta ja yleistämisen mahdollisuuksista. Kirjassa esitetyt tarkastelut antavat hyviä eväitä näiden koko koulutuksen oikeutuksen kannalta keskeisten kysymysten syvällisempään tarkasteluun.

Kirjan arvioinnit *humanistien psykologian* ja *kokemuksellisen oppimisen* perinteistä ovat erityisen kiinnostavia aikuiskoulutuksen näkökulmasta. Vaikka näihin kysymyksiin kohdistuneet osuudet ovat melko suppeita, niin tekijät esittävät kuitenkin eräitä merkittäviä kommentteja aikuiskoulutuksen perusteista käytävään keskusteluun. Kirja valottaa osin kriittisestikin niitä psykologisia traditioita, joihin aikuiskoulutuksen kentällä suositut kokemukset ja oman persoonallisuuden emansipatorista kehittämistä korostavat ideat pohjautuvat. Näin kirja tarjoaa vastapainon usein ideologisesti sävyttyneelle kokemuksellisen oppimisen tarkastelulle.

Konstruktivistisen perspektiivin läpi tarkasteltuna monet kokemuksellisen oppimisen koulukunnan uskomukset ja toimintamallit näyttävät perustelluilta, toiset taas ongelmallisilta. Rauste-von Wrightin ja von Wrightin kirjan sanoma kokemuksellisen oppimisen ajatuksista innostuneille aikuiskasvattajille on, että kokemus sinänsä ei ole riittävä opettaja vaan kokemuksen myötä syntyneet jäykät tulkintaskaemat ovat joskus paremminkin este tarkoituksenmukaiselle oppimiselle kuin otollinen lähtökohta itseohjautuvalle

reflektiolle. Myös myyttiset uskomukset kulttuurin kahleista vapauttavasta itsensä toteuttamisesta ja oman (aidon) minän löytämisestä saavat kirjassa sivistyneen kriittisen pölytyksen.

Iun kirjan tarkasteluissa lähestytään konkreettisia pedagogisia kysymyksiä ja modernin oppimistutkimuksen sovellutuksia näyttää siltä, kuin tekijöiden eväät alkaisivat vähetä. Monet kohdat kirjassa viittaavat siihen, että kirjoittajien tiedot sekä kansainvälisestä että suomalaisesta opetus-oppimistutkimuksesta ja sen sovellutuksista pysähtyisivät 80-luvun alkupuolelle. Opetuksen ja oppimisen tutkimus on voimakkaasti laajentunut paitsi Yhdysvalloissa, niin myös Euroopassa ja Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 1994 julkaistussa kirjassa väite siitä, että "opetus-oppimisprosessin analyysi on jäänyt koulutusprosessin tutkimuksessa lapsipuolen asemaan" (s. 14) ei anna asiantuntevaa vaikutusta. Uudemman tutkimuksen huono tuntemus tai huomiotta jättäminen heijastuu myös, kun tekijät valittavat oppimisen vuorovaikutustutkimuksen vähäisyyttä. Tekijöillä ei myöskään näytä olevan ajankohtaista käsitystä siitä laajasta kehittämistyöstä, mitä viime vuosina on tehty konstruktivistisen ajattelutavan pohjalta sellaisten oppimisympäristöjen kehittämiseksi, jotka pyrkivät optimaalisella tavalla edistämään kompleksien tiedonrakenteiden ja metakognitiivisten taitojen oppimista. Kirjassa viitataan myös monia kertoja motivaation merkitykseen oppimisprosessissa analysoimatta ilmiötä kuitenkin tarkemmin. Tältäkin osin tekijöiden kannattaisi perehtyä alueella tapahtuneeseen aktiiviseen teoreettiseen kehittelyyn ja empiiriseen tutkimustoimintaan.

Kokonaisuudessaan Oppiminen ja koulutus -kirja on merkittävä lisä alan suomenkieliseen lukemistoon. Uskon sen sopivan erittäin hyvin yliopistojen tutkintovaatimuksiin myös aikuiskasvatustieteessä. Kirja soveltuu hyvin aikuiskasvattajien itseopiskeluun sekä materiaaliksi erilaisiin täydennyskoulutuksen muotoihin.

Voin suositella sitä virkistäväksi lukemiseksi myös niille tutkijakollegoilleni, jotka eivät aivan päivittäin ole tekemisissä oppimisen tutkimuksen kanssa, mutta joiden olisi tieteellisen yleissivistyksen kannalta hyvä tietää, mihin suuntaan oppimisen tutkimuksessa ollaan menossa.

Erno Lehtinen